

وداع با ماه خدا

ماه مبارك رمضان يك حقيقت و باطنی دارد كه اين حقيقت در قيامت ظهور می‌كند...

آیت الله جوادی آملی
ماه مبارك رمضان يك حقيقت و باطنی دارد كه اين حقيقت در قيامت ظهور می‌كند. ماه مبارك رمضان را امام سجاده (ع) عيد اولياء الله می‌داند. در صحيفه سجديه دعایی است به نام دعای وداع ماه مبارك رمضان. اين وداع برای کسی است كه با ماه مبارك رمضان مانوس بوده و ماه مبارك رمضان دوست او می‌باشد والا آنكه با اين ماه نبوده وداعی ندارد. انسان از دوستش و يا با کسی كه مدتی مانوس بود، خداحافظی می‌كند. آنكه اصلا نمی‌داند چه وقت ماه مبارك رمضان آمد و چه وقت سپری شد، چرا آمد و چرا سپری شد، او وداعی ندارد. اما امام سجاده (ع) آخر ماه مبارك رمضان كه شد، در حد يك ضحه اين دعا را می‌خواند. در مقدمه اين دعا، حضرت سجاده (ع) كليات نعمت‌های الهی را می‌شمارد و اينكه بخشش‌های خدای سبحان ابتدایی است، نه از روی استحقاق.

رمضان بهترين بخشش خداوند بعد از آن مقدمه می‌فرماید: یکی از بهترین بخشش‌های خداوند سبحان، ماه مبارك رمضان و روزه در اين ماه است: «و انت جعلت من صفایا تلك الوظائف و خصائص تلك الفروض شهر رمضان... و قد اقام فينا هذا الشهر مقام حمد و سبحنا صحبة

مبرور». (1)
خدایا، نعمت‌های فراوانی به ما دادی؛ یکی از آن برجسته‌ترین نعمت‌ها ماه مبارك رمضان است و یکی از بهترین فضیلت‌ها روزه اين ماه است كه نصیب ما كردی. و هیچ زمانی به عظمت زمان ماه مبارك رمضان نیست، گذشته از آنكه شب قدر را در آن قرار دادی، اين ماه را ظرف نزول قرآن كريم قرار دادی كه اين فيض در اين ماه نازل شده است، اگر کسی با قرآن باشد همراه قرآن بالا می‌رود، و اين را بر ملت مسلمان منت نهادی، زیرا ديگر ملل در ماه مبارك رمضان روزه نمی‌گرفتند و اين نعمت را مخصوص مسلمين كردی.

و اين ماه مبارك در بين ما اقامت داشت و جای حمد و ثنا بود؛ زیرا به همراه خودش رحمت آورد و رفيق بسيار خوبی برای ما بود. ما در صحبت با او به فضایل و نعمت‌هایی رسیدیم. دوستی بود كه به همراهش رحمت و مغفرت و برکت آورد. اينكه رسول خدا - عليه آلاف التحية و الثناء - در خطبه شعبانیه فرمود: «قد اقبل اليكم شهر الله بالبركة و الرحمة و المغفرة»؛ اين ماه، برکت و رحمت و مغفرت آورد؛ کسی كه رفيق اين ماه بود، برکت و رحمت و مغفرت اين ماه را هم دریافت می‌كند.

رمضان ماه منفعت
«و اربحنا افضل ارباح العالمين»؛ «ماه رمضان» برترین سودهای جهانیان را به ما ارزانی داشت كه هیچ تاجری در هیچ گوشه دنیا نبرده است. هیچ کسی در سراسر عالم به اندازه ما از اين ماه مبارك رمضان استفاده نكرد. اگر انسان يك مسافری است كه سفر ابد در پيش دارد، ره‌توشه آن سفر ابد را بايد همین چند روز تهیه كند و اگر درهای آسمان به چهره مؤمن باز می‌شود و اگر مؤمن می‌تواند با وارستگی به باطن عالم راه پیدا كند و اگر بهترین فرصت ماه مبارك رمضان است؛ پس بهترین سود را ماه مبارك رمضان و اهلش دارند.

ماه حسابرسی
از «ابن طاووس» نقل شده است كه فرمود: عده‌ای اول سالشان اول فروردین است. يك نوجوان اول سال او اول فروردین است كه تلاش می‌كند لباس نو در بر كند؛ درخت‌ها اول سالشان فروردین است كه لباس‌های نو و تازه در بر می‌کنند؛ اول سال يك كشاورز اول پاییز است كه درآمد مزرعه را حساب می‌كند؛ يك تاجری كه كارگاه تولیدی دارد، اول سال را در فرصت دیگری تعیین می‌كند؛ اما آنها كه اهل سیر و سلوك‌اند، اول سالشان ماه مبارك رمضان است؛ حساب‌ها را از ماه مبارك تا ماه مبارك بررسی می‌کنند كه ماه مبارك رمضان گذشته، چه درجه‌ای داشته و امسال چه درجه‌ای دارند؟ چقدر مطلب فهمیده و چقدر مسایل برای آنها حل شده است؟ چقدر در برابر گناه قدرت تمكين داشته و چقدر در برابر دشمن، قدرت تصمیم دارند؟ ماه مبارك رمضان برای سالكان الی الله، ماه محاسبه است؛ لذا امام سجاده (ع) فرمود: هیچ كس در سراسر جهان به اندازه ما در اين ماه استفاده نكرد.

هجرت کرد و ما را تنها گذاشت و ما الان اين ماه را وداع می‌کنیم.
«ثم قد فارقنا عند تمام وقته و انقطاع مدته و وفاء عده و نحن مودعوه»؛ اين ماه بعد از آنكه پايانش فرا رسید، از ما مفارقت و هجرت کرد و ما را تنها گذاشت و ما الان اين ماه را وداع می‌کنیم.

«وداع من عز فراقه علينا و غمنا»، (2)
چه وداعی؟ وداع تشریفاتی؟ نه، وداع با يك دوست عزیزی كه مفارقتش برای ما توانفرساست. آنكه اهل معنا بود خیرش در اين ماه بیشتر شد؛ آنكه گرفتار گناه بود گناهش در اين ماه کمتر شد. فرمود: ما کسی را وداع می‌کنیم كه رفتنش برای ما عظیم و سخت است و ما را غمگین كرد؛ اين ماهی بود كه شب و روزش رحمت بود. بزرگان فقه ما همچون «مرحوم صاحب جواهر» و «سید محمد كاظم» صاحب «عروة الوثقی» و دیگران (رضوان الله عليهم) در كتاب‌هایشان هست كه در فضیلت روزه گرفتن، همین بس كه انسان از نظر ترك بسیاری از كارها شبیه فرشته می‌شود.

همین که انسان از شکم رها شد، يك مقدار به فرشته شدن نزديك می‌شود. گفته‌اند شش روز اوایل ماه شوال را به عنوان بدرقه، روزه بگیريد. بعد از عيد فطر، که عيد فطر روزه‌اش حرام است، زیرا اگر کسی دوست عزیزی را بخواهد بدرقه کند، چند قدم به همراه او می‌رود؛ معنای وداع کردن، به دنبال او چند قدم رفتن است.

«و اوحشنا انصرافه عنا» و از اینکه منصرف شد و از ما فاصله گرفت، ما را به وحشت انداخت. ما يك دوست رؤف و مهربان و پربركتی را از دست می‌دهيم، لذا ما به وحشت افتاديم؛ آخر ماه مبارك رمضان که می‌شد احساس غربت می‌کردند. سلام بر تو ای عيد اولياء خدا.

«و لزمنا له الذمام المحفوظ و الحرمة المرعية و الحق المقضى»؛ ما باید حقی که او به عهده ما دارد رعایت کنیم؛ حرمتی که در پیش ما دارد باید ارج بنهيم؛ باید به تعهدی که بین ما و اوست وفا کنیم.

سلام بر تو ای عيد اولياء خدا
«فحن قائلون السلام عليك يا شهر الله الاكبر و يا عيد اوليائه»، آن گاه چون این دوست عزيز از ما مفارقت می‌کند، ما در آخر ماه مبارك این چنین می‌گويم: سلام بر تو ای بزرگ‌ترین ماه که به خدا انتساب داری و سلام بر تو ای عيد اولياء الهی. این سلام توديع است، چون تنها ماهی که اسمش در قرآن کریم است ماه مبارك رمضان است:

عارفان هر دمی دو عيد کنند
عنکبوتان مگس قدید (3) کنند (4)
کار عنکبوت آن است که بتند و با این تارها مگس صید کند و قرمه درست کند. کار عنکبوت آن است که مگس را ذخیره کند،

قدید کرده و قرمه درست کند و کارش غیر از ذخیره کردن چیز دیگری نیست، اما عارف در هر دم و هر نفس دو عيد دارد که سعدی گفت: هر نفسی که فرو می‌رود ممد حیات است و چون برمی‌آید مفرح ذات؛ پس در هر نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمتی شکری واجب؛ لذا عارف در هر دم دو عيد دارد.

علی ای حال، بهترین دمی که انسان دارد در ماه مبارك رمضان است که «انفاسکم فیه تسبیح»؛ نفس کشیدن در این ماه «سبوح قدوس» گفتن است؛ لذا امام سجاد(ع) می‌فرماید: سلام بر تو ای عيد اولیای الهی. اینکه می‌بینیم در آخر ماه مبارك رمضان عيد فطر می‌گیرند، چون جایزه‌های يك ماه را به ما می‌دهند؛ در حقیقت محصول ماه مبارك رمضان است. این ضیافه الله، آن لقاء الله را در بر دارد و عظمت از آن ماه شوال نیست، بلکه عظمت از آن ماه مبارك رمضان است که نتیجه يك ماهه را در روز عيد می‌دهند.

روز عيد است و من مانده در این تدبیرم
که دهم حاصل سی روزه و ساعر گیرم
«السلام عليك يا اكرم مصحوب من الأوقات و يا خير شهر فی الايام و الساعات». (5) امام سجاد چندین بار به این ماه سلام می‌کند. ماه اگر يك زمانی گذرا بود و باطن و سر و حقیقت و روح و جانی نداشت، این ولی الله که به او سلام نمی‌گفت. آیا این‌ها معاذ الله نظیر اشعار خیالی شعراست که بر خطابه‌های خیالی حمل شود که مثلا به کوه و یا آثار مخروبه خطاب می‌کنند، یا نه این ماه يك حقیقتی دارد.

می‌گوید: ما خیلی دوست داشته و داریم، اما هیچ دوستی به عظمت این ماه نبود. يك ماهی که نه هیچ روزی مثل روزهای او بود و نه هیچ شبی مثل شب‌های او.

ماه چه و چگونه خواستن از خداوند
«السلام عليك من شهر قربت فیه الامال و نشرت فیه الاعمال»؛ سلام بر ماه آرزوهای مشروع و اعمال مرفوع سلام ما بر تو

ای ماهی که آرزوها در این ماه نزديك شد و ما فهمیدیم که چه خواهیم، لذا آرزوهای طولانی نمی‌طلبیم. و از طول امل آزاد شدیم و بر آمدن آرزوهای مشروع ما نزديك شد. در همین دعای سحر ماه مبارك رمضان، امام سجاد(ع) به ما آموخت که به خدا عرض کنیم: خدایا، آن‌ها که تو را نمی‌شناسند و عبادت نمی‌کنند، آن‌ها را روزی می‌دهی و این همه مار و عقرب‌ها را خدا تامین می‌کند، پس حیف است که انسان تمام حاجت‌ها را در محور ماده و مادیات خلاصه کند. آن‌ها که اصلا خدا را نمی‌شناسند و عبادت نمی‌کنند، نظیر این همه کفار و منافقین، خداوند آنها را در عالم تامین می‌کند، پس آیا صحیح است انسان تلاش و کوشش خود را بر این صرف بکند که از خدا طبیعت و دنیا بطلبد؟

امام می‌فرماید: سلام بر این ماه که فهمیدیم در این ماه از خدا چه خواهیم. آرزوهای طولانی نداشته باشیم، بلکه چیزی بخواهیم که برای ما بماند.

وقتی این آیه نازل شد: «و کاین من دابة لا تحمل رزقها الله یرزقها»، (6) مهاجرین از مکه به مدینه هجرت کردند. چون اینها وقتی می‌خواستند از مکه به مدینه هجرت کنند، کسی به آنها اجازه نمی‌داد تا اموالشان را هم منتقل کنند یا بفروشند و می‌گفتند: اگر خواستید از مکه به مدینه بروید باید با دست‌خالی بروید. وقتی این آیه نازل شد که هیچ جنیده‌ای، چه اهل پس‌انداز باشد یا نباشد، نیست که از جایی به جایی حرکت بکند، مگر اینکه خدا روزی او را می‌دهد؛ معنایش این است که همه در عالم روزی خدا را می‌خورند.

جنیده‌ها دو قسمت‌اند: بعضی اهل پس‌انداز و ذخیره‌اند مثل موش و مورچه‌ها؛ بعضی آزادانه زندگی می‌کنند، مثل کبوترها، گنجشک‌ها، بلبل‌ها که اینها اهل ذخیره و پس‌انداز نیستند. در این آیه فرمود: هم آن موش و مورچه را که اهل پس‌اندازند خدا روزی می‌دهد، هم کبوتر و بلبل و گنجشک را که اهل ذخیره نیستند؛ اینطور نیست که فقط موش‌ها را خدا تامین کند و بلبل‌ها را تامین نکند، وقتی این آیه نازل شد، مسلمین از مکه به مدینه هجرت کردند. گفتند ما روزی‌مان را که از جایی به جایی حمل نمی‌کنیم، بالاخره خدای مکه خدای مدینه هم هست. اگر ما را در مکه اداره می‌کند در مدینه هم اداره می‌کند. با دست‌خالی آمدند و در مسجدهای مدینه ماندند و مهاجر نامیده شدند؛ خدا آنها را تامین کرد.

این چنین نیست که اگر انسان روح بلند نداشته باشد، به او خوش بگذرد و یا اگر روح بلند و عظیم داشت در جهان تلخکام باشد. انسان اگر ذهن و جاننش را به چیز درستی مشغول نکند، او آدم را به چیز نادرستی مشغول می‌کند؛ تا آدم این نفس و ذهن و مرکز اندیشه را مشغول نکند او آدم را مشغول می‌کند؛ فرمود: ما در این ماه فهمیدیم از خدا چه خواهیم، اعمالمان باز و آرزوهایمان بسته شد. جلو آرزوهایمان را گرفتیم و دست‌به‌کار شدیم.

وداعی غم انگیز با پاری عزیز
«السلام عليك من قرین جل قدره موجودا و افجع فقهه مفقودا»؛ سلام بر تو ای نزدیکی که وقتی بودی گرمی بودی و حال که

در آستانه رفتن هستی، رفتنت فاجعه است و ما را غمگین می‌کند همچون کسی که عزیزترین عضو خانواده‌اش را از دست بدهد.

«و مرجو ألم فراقه»؛ سلام بر تو ای تکیه‌گاه امید که در هنگام مفارقت، ما را متالم و رنجور کردی. آن ماه که در جان انسان رسوخ داشت، وقتی از جان فاصله می‌گیرد جایش را غم پر می‌کند. آن فهمیدن‌ها و صفای ضمیر دیگر نیست. آن نشاطی را که انسان در ماه مبارک رمضان برای نثار و ایثار دارد در غیر ماه مبارک رمضان ندارد. اگر انسان در این ضیافت‌حق از خدا، غنا و بی‌نیازی طلب کند، چیزی او را به خود متوجه و مشغول نمی‌کند؛ نه از کسی می‌ترسد و نه از بذل جان دریغ می‌کند.

«السلام عليك من أليف أنس مقبلا فسر و اوحش منقضا فمض»؛ (7) سلام بر تو ای دوست با الفت که وقتی آمدی، ما را مسرور کردی و وقتی رفتی، ما را گداختی و رفتی، داغ زدی و رفتی! این حرف، حرف يك انسانی است که با باطن روزه این ماه و با باطن ليله قدر در تماس بوده است.

وداع با ماه رفت قلوب و قلت ذنوب
«السلام عليك من مجاور رقت فيه القلوب و قلت فيه الذنوب»؛ سلام بر تو ای همسایه عزیز که در مجاورت و جوار رحمت تو بودیم. تو همسایه‌ای بودی که در این مدت دل‌ها رقیق می‌شد و گناهان کم.

در مناطق بیلاقی و در سرزمینی که سبز و خرم است چشمه معدنی می‌جوشد، چون با املاح و رسوبات همراه است، این آب زلال نیست که راه خود را طی کند و راه باز کند و تشنه‌ها را سیراب کرده و به مقصد برسد، بلکه با رسوبات و املاح همراه است. این آب زلال است که وقتی از چشمه می‌جوشد راه خود را باز می‌کند و راه کسی را هم نمی‌بندد؛ همه این درخت‌ها و گیاهان تشنه سر راه را هم سیراب می‌کند تا به دریا برسد، این خاصیت آب زلال است که اصلا به دنبال تشنه می‌رود تا سیرابش کند. سرش را به سنگ می‌زند و تلاش و کوشش می‌کند که خود را به تشنه‌ها برساند اما اگر این آب رسوبی باشد همین که می‌جوشد راه خود را می‌بندد. بعد از چند سال در آن مزرع، تلی از سنگ پیدا شده و همه آن سرزمین‌های سبز، خشک می‌شود و از او چیزی روئیده نمی‌شود.

این آب وقتی زلال و صاف نباشد جلوی خودش را هم می‌بندد؛ افکار و اندیشه در دل‌ها هم همین طور است، اگر زلال باشد از جان می‌جوشد، با زبان و قلم منتشر می‌شود، به گوش و چشم می‌رسد و از آنجا به دل‌های دیگران می‌رسد؛ لذا یکی از القاب عالم «ماء معین» است که ریشه اصلی آن درباره حضرت ولی عصر (عج) است که یکی از القاب مبارک آن حضرت «ماء معین» است: «قل ارايت ان اصبح ماءكم غورا فمن ياتيكم بماء معين». (8)

ماء معین یعنی آب جاری؛ آبی که چشم، آن را می‌بیند. علم و عالم را ماء معین می‌گویند، چون مانند چشمه زلال است که می‌جوشد. حرفی که می‌زند، چیزی که می‌نویسد، علمی است که از جان او تراوش کرده و به گوش و چشم شخصی رسیده است و او می‌فهمد و به دیگری می‌گوید، دیگری هم می‌فهمد و به بعدی می‌گوید.

این مانند يك چشمه زلالی است که بالاخره به اصلش می‌رسد اما افکار و اندیشه و خیالات باطل مانند همان رسوبات و املاح معدنی‌اند که همان جا قلب را می‌بندند؛ کم کم این قسی می‌شود، وقتی که دل بسته شد، نه چیزی از آنجا سرایت می‌کند و به دیگران می‌رسد و نه حرف دیگران به آنجا می‌رسد. نه حرف او در غیر مؤثر است و نه حرف غیر در او مؤثر می‌باشد. امام سجاد(ع) فرمود: دل‌ها در این ماه نرم و رقیق و گناهان در این ماه کم می‌باشد.

ماه پیروزی بر شیطان
«السلام عليك من ناصر اعان على الشيطان و صاحب سهل سبل الاحسان»؛ سلام بر تو ای رفیقی که کمک کردی تا ما بر شیطان مسلط شدیم. انسان در این ماه بر شیطان مسلط می‌شود. به خاطرات شیطانی گوش فرا نمی‌دهد. تو برای ما صاحب خوبی بودی که ما توانستیم بر شیطان پیروز شویم.

ما نه تنها در بعد سلبی از دست شیطان نجات پیدا کردیم که کار بد نکردیم، بلکه در بعد اثباتی هم پیروز شدیم. راه‌های خیر را خوب و به آسانی طی کردیم. اگر در غیر ماه مبارک رمضان کار خیر را به سختی انجام می‌دادیم، در این ماه به آسانی انجام دادیم، تو باعث شدی که ما راه احسان را با سهولت طی کردیم.

ماه آزادی
«السلام عليك ما اكثر عتقاء الله فيك» سلام بر تو ای ماهی که چقدر بنده‌ها را خدا در این ماه آزاد کرده است. خدا آنها را که گرفتار آتش و رذائل اخلاقی بودند، از دست این بندها آزاد کرد و نعمتی بهتر از آزادی نیست.

امام صادق(ع) فرمود: «من رقص الشهوات فصار حرا»؛ (9) اگر کسی شهوت را ترك کند، آزاد می‌شود و نعمتی بالاتر از آزادی و آزادی و حریت نیست که انسان گرفتار شهوت و غضب و برده هوی نباشد و زمامش را به دست هوسش نسپرد.
«و ما اسعد من رعى حرمته بك»؛ چقدر سعادت‌مند شد آن کسی که احترام تو را حفظ کرد و مواظب بود تا در این ماه حرف بد نزند، خیال و گناه بد نکند.

ماه محو کننده گناه
«السلام عليك ما كان امحاك للذنوب و استرك لانواع العيوب»؛ سلام بر تو ای حقیقت ماه مبارک رمضان که تو محوکننده گناه هستی و پوشاننده‌تر از هر چیزی نسبت به عیوب انسان. عیب را می‌پوشانی و گناه را محو می‌کنی.

اول پوشاندن و ستر و بعد مغفرت است. خدای سبحان اول می‌پوشاند، که آبروی انسان محفوظ باشد، بعد می‌بخشد. این ستار زمینه آن غفار را فراهم می‌کند. انسان تا بتواند آبروی دیگران را حفظ کند، خدا هم آبروی او را حفظ می‌کند، مؤمن حق ندارد کاری بکند که ذلت‌آور باشد.

«السلام عليك ما كان اطولك على المجرمين»؛ سلام بر تو ای ماه مبارک رمضان که برای افراد تبهکار خیلی طولانی هستی و رمضان برای او حکم چندین ماه است.
«و اهيبك في صدور المؤمنين»؛ ماه مبارک رمضان در دل‌های مؤمنان با يك هیبت و ابهت و جلال و هیمنه و شکوه تلقی می‌شود.

وداع با ماه بی‌رقیب
«السلام عليك من شهر لا تنافسه الايام»؛ سلام بر تو ای ماهی که هیچ ماهی با تو مسابقه و رقابت ندارد.
در منافسه وقتی انسان می‌دود و مسابقه می‌دهد، نفس نفس می‌زند تا به مقصد برسد. خدای سبحان هم فرمود برای گرفتن فضائل، منافسه بدهید: «فليتنافس المتنافسون»؛ شما نفس نفس بزنید تا آن شیء نفیس و ارزنده را بگیرید. هیچ ماه و ایام و لیالی و لحظاتی با تو منافسه نمی‌کند و رقابت ندارد. تو پیشگامی و همه یازده ماه سال به دنبال تو. این چنین

نیست که انسان بگوید در ماه مبارک رمضان حرفها را می‌شنوم و بعدا عمل می‌کنم. اگر فعلا عمل نشود بعدا هم عمل نمی‌شود؛ چون زمان‌های دیگر آن قدرت را ندارد که با ماه مبارک رمضان در کسب توفیق انسان رقابت کنند. «السلام عليك غير كريمة المصاحبة ولا ذميمة الملايسة»؛ سلام بر تو، در این مدتی که مهمان ما بودی یا ما در خدمت شما بودیم، هیچ رنجی ندیدیم. از مصاحبت با شما خسته نشدیم. در خدمت شما بودیم و لذت بردیم، ذم، کراهت و مانند آن از شما مشاهده نکردیم. تو مهمان خوبی برای ما بودی.

«السلام عليك كما وفدت علينا بالبركات و غسلت عنا دنس الخطيئات».
سلام بر تو ای ماه گرامی مبارک رمضان که برکت آوردی، ما را شستشو کردی و رفتی و بعدا اگر آلوده شدیم به دست خود آلوده شده‌ایم والا تو ما را تطهیر کردی و رفتی. ما احساس سبکی می‌کنیم.

مهمان بی‌زحمت
«السلام عليك غير مودع بر ما و لا متروك صيامه ساما»؛ سلام بر تو که در هنگام تودیع، ما احساس خستگی نکردیم. انسان وقتی مهمان را با تشریفات پذیرایی می‌کند، خود در این مدت خسته می‌شود؛ اما ایشان می‌فرماید ما خسته نشدیم، ما از روزه گرفتن که پذیرایی تو بود خسته نشدیم و رنجی احساس نکردیم، بلکه برای ما گوارا بود.

«السلام عليك من مطلوب قبل وقته و محزون عليه قبل فوته»؛ سلام بر تو، قبل از اینکه بیایی ما انتظار تو را داشتیم و الان هم هنوز نرفته‌ای مقداری مانده است. ولی همین که می‌خواهی بروی ما را غمگین کرده‌ای.

«السلام عليك كم من سوء صرف بك عنا و كم من خير افيض بك علينا»؛ سلام بر این مهمان گرانقدری که به برکت تو، خدا خیلی از بلاها را از ما برداشت و خیلی از برکات را به ما داد. ما در حقیقت مهمان تو بودیم، نه تو مهمان ما.

«السلام عليك و على ليلة القدر التي هي خير من الف شهر»؛ این زیارتنامه است، این سلام تودیع است، سلام بر تو ای ماه، سلام بر لیلۃ القدرت، آن شب قدری که هزار ماه - تقریباً هشتاد سال - بالاتر است.

«السلام عليك ما كان احرضا بالامس عليك و اشد شوقنا عدا اليك».
سلام بر تو ای ماهی که ما دیروز خیلی حریص بودیم که شما بیایی و فردا هم خیلی مشتاقیم که زیارتان کنیم؛ این طور نیست که به عنوان يك اداء وظیفه این مراسم تودیع را انجام بدهیم.

«السلام عليك و على فضلك الذي حرمناه و على ماض من بركاتك سلبناه»؛ سلام بر تو و فضیلت تو، سلام بر تو و برکات تو. «اللهم انا اهل هذا الشهر الذي شرفتنا به و وقتنا بمنك له حين جهل الاشقياء وقته و حرموا لشقائهم فضله»؛ خدایا آن توفیق را دادی که ما اهل این ماه باشیم، در حالی که عده‌ای از فضیلت این ماه محروم شدند و منشاء حرمان آنها نیز شقاوتشان بود که به سوء اختیار خود آنان فراهم شد. «و انت ولی ما آثرنا به من معرفته و هدیتنا له من سنته»؛ پروردگارا، تو مولی و سرپرست مایی، در آنچه ما را برای شناخت آن برگزیده‌ای و راهنمایی نموده‌ای که روش آن را طی نماییم.

«و قد تولينا بتوفيقك صيامه و قيامه على تقصير و ادینا فيه قليلا من كثير».
تقصیر نایل آمدیم و اندکی از وظایف بسیار را ادا نمودیم.

«اللهم فلك الحمد اقرارا بالاسائة و اعترافا بالاضاعة و لك من قلوبنا عقد الندم و من السنننا صدق الاعتذار».
پروردگارا! تو را در حالی ستایش می‌کنم که به بد رفتاری خود اقرار و به ضایع نمودن نعمت احکام تو و عمر خویش اعتراف داریم. و برای توست از طرف دل‌های ما پیمان پشیمانی و از ناحیه زبان پوزش طلبی صادقانه.

«فاجرنا على ما اصابنا فيه من التفریط اجرا نستدرک به الفضل المرغوب فيه و نعتاض به من انواع الذخر المحروص عليه».
پس اجر مصیبت بر تفریط در این ماه را چیزی قرار ده تا به وسیله آن، فضیلتی که مورد رغبت است نائل آییم و به جای آن از انواع ذخایری که بر آن تشویق شده عوض به دست آوریم.

«و اوجب لنا عذرک على ما قصرنا فيه من حقلک».
و از باب: کتب ربکم علی نفسه الرحمة. پذیرش پوزش را برای ما مقرر نما تا حق تقصیر شده شما بخشوده گردد.

«و ابلغ باعمارنا ما بین ایدینا من شهر رمضان المقبل فاذا بلغتناه فاعنا على تناول ما انت اهله من العبادة و ادنا الى القيام بما يستحقه من الطاعة» و عمر ما را تا ماه مبارک آینده طولانی بفرما و هنگامی که ما را به آینده آن رساندی ما را کمک فرما تا آنچه در خور شماست عبادت نمائیم و آنچه سزاوار توست طاعت کنیم «و اجر لنا من صالح العمل ما يكون درکا لحقلک فی الشهرین من شهر الدهر»؛ و توفیق انجام کار نیک را بطور جاری و مستمر بهره ما فرما تا آنچه حق و شایسته شما است در تمام ماه مبارک رمضان که در مدت عمر ما پیش می‌آید جبران شود.

«و اجر مصیبتنا بشهرنا و بارک لنا فی یوم عیدنا و فطرننا».
پروردگارا، هجران ماه مبارک را که مصیبت ماست جبران فرما و برای ما در روز عید فطر برکت مقرر نما...

و با سپری شدن این ماه ما را از هر تباهی بیرون بیاور...
و هر پاداشی که به افراد شایسته و واجد شرایط این ماه مرحمت می‌کنی، به ما نیز لطف فرما، زیرا فضل تو تمام‌شدنی نیست، بلکه همواره جوشان است.

و ثواب همه کسانی که تا قیامت در آن ماه روز می‌گیرند یا عبادت می‌کنند برای ما ثبت فرما... آمین.

پی‌نوشت:

- 1) صحیفه سجادیه، دعاء 45، وداع ماه مبارک رمضان
- 2) همان ماخذ
- 3) قدید به گوشت‌های مانده ذخیره لانه‌ها می‌گویند
- 4) دیوان سنائی غزنوی
- 5) دعای وداع
- 6) عنکبوت، 60
- 7) «مض» آن درد‌گذازنده را گویند. همچون رنجش از گداختگی آهن سرخ شده‌ای که به انسان اصابت کند.
- 8) سوره ملک، آیه 30.
- 9) امالی، شیخ مفید، مجلس 6، حدیث 14